



Πόλεμος και Πολιτική

Μάθημα 6^ο: Αναγέννηση. Οι ισχυροί Βασιλείς.
15^{ος} αι. μ.Χ – 16^{ος} αι. μ.Χ.

Γεώργιος Μαργαρίτης, Καθηγητής
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.



Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.





ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μάθημα 6^ο

Χρονολογικό πλαίσιο: 15^{ος} – 16^{ος} αι. μ.Χ.

Αναγέννηση. Οι ισχυροί Βασιλείς.

Περιεχόμενα μαθήματος

1. Η Αναγέννηση. Η ανάπτυξη του κράτους.
2. Μισθοφόροι και ισχυροί κρατικοί / φορολογικοί μηχανισμοί.
3. Νικολό Μακιαβέλλι (1469-1527).
4. Ειδική Βιβλιογραφία.
5. Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης.



Σκοποί μαθήματος

Εξηγούμε:

- Πώς η καινοτομία του πυροβόλου όπλου συνέβαλε στην συγκρότηση κρατών.
- Πού πέτυχε και πού όχι η δημιουργία κρατικών δομών.
- Πώς η διατήρηση μισθοφορικών σωμάτων ευνόησε στην σύσταση κρατικών / φορολογικών μηχανισμών.
- Την εξέλιξη της τέχνης του πολέμου.
- Την ιδέα του Νικολό Μακιαβέλλι περί πολιτικής αρετής και στρατιωτικών υποχρεώσεων των πολιτών.





ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1^η ενότητα

Η Αναγέννηση. Η ανάπτυξη του κράτους.

Χαρακτηριστικά της Αναγέννησης

Στην περίοδο που συμβατικά ονομάζουμε Αναγέννηση

- η βελτίωση των παραγωγικών δυνατοτήτων,
- η ενίσχυση της νομισματικής κυκλοφορίας,
- η μεγέθυνση των πόλεων,
- η αύξηση των εμπορευματικών συναλλαγών και
- οι τεχνικές βελτιώσεις στις μεταφορές και στις παραγωγικές διαδικασίες,

επέτρεψαν την αύξηση των διαθέσιμων πλεονασμάτων.



Καινοτόμο το πυροβόλο όπλο 1/3

- Νέες τεχνικές μετέβαλαν
 - τους όρους διεξαγωγής του πολέμου και
 - ταυτόχρονα τις δυνατότητες της κεντρικής εξουσίας.
- Η εμφάνιση του πυροβόλου όπλου (πυροβολικού και αργότερα μουσκέτων) ήταν η κυριότερη καινοτομία.



Καινοτόμο το πυροβόλο όπλο 2/3

- Η κατασκευή πυροβόλων και
 - η συγκρότηση σώματος πυροβολικού
- δεν μπορούσε πλέον να είναι ατομική ή οικογενειακή υπόθεση.



Καινοτόμο το πυροβόλο όπλο 3/3

Χρειάζονταν χρήματα

- για την απόκτηση των υλικών,
- για την πρόσληψη των ειδικών τεχνιτών,
- για τις εγκαταστάσεις της χύτευσης,
- για την μεταφορά των βαρύτερων αυτών όπλων και την τροφοδοσία τους στο πεδίο της μάχης.



Μεταβολή των οχυρώσεων

- Ταυτόχρονα η εμφάνιση των πυροβόλων αύξαινε το κόστος πολλών άλλων παραμέτρων του πολέμου.
- Οι οχυρώσεις, λόγου χάρη, έπρεπε πλέον
 - να αποκτήσουν σταθερότητα και βάθος,
 - να γίνουν σύνθετες καθώς η προοπτική του πεδίου της μάχης άλλαξε με τις δυνατότητες των πυροβόλων.



Επαναπροσδιορισμός του ισχυρού

Ισχυρός στη Φεουδαρχία

Ο ισχυρός ήταν εκείνος

- που κατείχε φέουδο,
- που ζούσε από τις προσόδους της φεουδαρχικής γης και
- που στηριζόταν στους όρκους πίστης των ιπποτών.

Ισχυρός στην Αναγέννηση

Ο ισχυρός ήταν εκείνος

- που διέθετε σύνθετες και σταθερές προσόδους,
- δηλαδή αυτός που έλεγχε πόλεις, λιμάνια, σύνορα.



Η ανάπτυξη του Κράτους

Προοδευτικά η φεουδαρχική βασιλεία μεταπλάστηκε

- **σε κρατική εξουσία,**
- **σε μια βασιλεία πού πλέον ταυτιζόταν**
 - **με την προβολή των δυνατοτήτων του ηγεμόνα,**
 - **δηλαδή με το Κράτος.**



Μοντέλα της νέας κρατικής εξουσίας

- Η ανάδειξη των νέων μηχανισμών, δομών και δυνατοτήτων της νέας κρατικής εξουσίας έγινε κυρίως σε τρία κράτη της Ευρώπης – και ταυτόχρονα του Ατλαντικού:
 - τη Γαλλία
 - την Ισπανία
 - την Αγγλία



Γαλλία 1/2

- Στη Γαλλία η ανάδειξη της βασιλικής εξουσίας πάνω από την τοπική – περιφερειακή εξουσία των φεουδαρχών ήταν, όπως είδαμε, **αποτέλεσμα του εκατονταετούς πολέμου.**
- Προοδευτικά ο βασιλιάς έθεσε υπό τον έλεγχό του **το παραγωγικό πλεόνασμα της επικράτειάς του** στερώντας το από τους τοπικούς άρχοντες.
- Πολλοί από τους τελευταίους **έχασαν προοδευτικά την αυτόνομη υπόστασή τους και βρέθηκαν στη βασιλική αυλή,** ως ακόλουθοι πλέον του μονάρχη.



Γαλλία 2/2

- Ο κεντρικός έλεγχος του παραγωγικού πλεονάσματος υπήρξε βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία των μεγάλων κρατών της Ευρώπης.
- Όπου αυτό δεν έγινε δυνατό και η κατανομή του πλεονάσματος ευνόησε τις περιφερειακές εξουσίες (άρχοντες, πόλεις κλπ.) τότε οι κρατικές οντότητες οδηγήθηκαν σε πολιτικό αδιέξοδο που συχνά έφερε την πτώση και την εξαφάνισή τους (παράδειγμα η Βυζαντινή Αυτοκρατορία).



Ισπανία

Στην περίπτωση της Ισπανίας του 16^{ου} αιώνα η ανάδειξη της κεντρικής εξουσίας

- δεν έγινε κυρίως μέσα από τη σύγκρουση και την τελική επιβολή του μονάρχη στους περιφερειακούς άρχοντες
- **αλλά μέσα από τα σημαντικά εισοδήματα που η αυλή του πρώτου αποκτούσε από την εκμετάλλευση των κτήσεων του Νέου Κόσμου.**



Αγγλία

Η Αγγλία επωφεληθήκε

- από τη θέση της στις ακτές του πλουτοφόρου πλέον Ατλαντικού και
- από το κόστος του στόλου που ενίσχυε την κεντρική εξουσία.



Αποτυχημένες απόπειρες συγκρότησης του κράτους

- Αψβούργοι
- Ιταλία



Αψβούργοι

Οι Αψβούργοι, ηγεμόνες της Βιέννης και κατά καιρούς κυρίαρχοι πολλών περιοχών της Ευρώπης δεν μπόρεσαν να συγκροτήσουν σταθερό ενιαίο κράτος

- καθώς είχαν να υπηρετήσουν πολλά ταυτόχρονα μέτωπα πολέμου: στην ανατολή με τους Οθωμανούς, στη δύση με τους Γάλλους
- ενώ η εξουσία τους είχε να αντιπαλέψει ισχυρές τοπικές ηγεμονίες ή «ελεύθερες πόλεις» ισχυρές χάρη στους νέους εμπορικούς δρόμους.



Ιταλία

Στην Ιταλία η βασική προσπάθεια για την ενοποίησή της σε ενιαίο κράτος (**Καίσαρας Βοργίας**) προσέκρουσε

- στην αντίδραση και τον ανταγωνισμό των Γάλλων και των Ισπανών και
- στην ισχυρή επιθυμία των εμπορικών – προβιομηχανικών πόλεων του βορρά για ανεξαρτησία (**Φλωρεντία**).



Συμπέρασμα

Ενώ οι πόλεμοι

- επέφεραν την ενίσχυση των κρατών που θεμελιώθηκαν ως τέτοια
- αντίθετα έσπρωξαν τις ζώνες όπου δεν συγκροτήθηκε κράτος σε κατάσταση ανέμου πολέμου:
 - η Ιταλία και η Γερμανία ήταν τα πιο απτά παραδείγματα γι' αυτό.





ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

2^η ενότητα

Μισθοφόροι και ισχυροί κρατικοί / φορολογικοί μηχανισμοί

Προϋποθέσεις μισθοφορικών σωμάτων

Οι ηγεμόνες μετέπλασαν τις οικονομικές τους δυνατότητες σε στρατιωτική δύναμη εκμεταλλευόμενοι τα κληροδοτήματα της προηγούμενης περιόδου:

1. Τους «εκπαιδισμένους» φεουδάρχες – ιππότες.
2. Τα κοινοτικά συστήματα που δεν είχαν ποτέ ολοκληρώσει την φεουδαρχική τους συγκρότηση.
3. Τις αστικές κοινότητες που στηρίζονταν σε εμπορικές δραστηριότητες.



«Εκπεσόντες» φεουδάρχες – ιππότες

1. Οι «εκπεσόντες» φεουδάρχες – ιππότες προοδευτικά μεταβλήθηκαν σε «ενώσεις», «εταιρείες» μισθοφόρων πουλώντας υπηρεσίες σε όσους είχαν να πληρώσουν.



Ατελή κοινοτικά μορφώματα

2. Τα κοινοτικά συστήματα

- που δεν είχαν ποτέ ολοκληρώσει την φεουδαρχική τους συγκρότηση και
- που τώρα προσφέρονταν αντί αμοιβής για πολεμική υπηρεσία.

Οι Ελβετοί των οποίων η άγονη χώρα είχε γίνει συνομοσπονδία από το 1291 αποτέλεσαν πηγή μισθοφορικών στρατευμάτων. Μάλιστα εξειδίκευσαν τα αρχέγονα όπλα τους για τις νέες υπηρεσίες: Αλεβάρδο (λόγχη – τσεκούρι – άγκιστρο).



Εμπορικές πόλεις

3. Οι αστικές κοινότητες

- που στηρίζονταν σε εμπορικές δραστηριότητες και
- βρίσκονταν έξω και ενάντια από τον κλειστό κύκλο της φεουδαρχικής οικονομίας.



Απαραίτητοι οι κρατικοί / φορολογικοί μηχανισμοί

- Η σχέση των μηχανισμών άντλησης εσόδων με τη στρατιωτική αποτελεσματικότητα έγινε πλέον άμεση.
- Οι αντίπαλοι στρατοί
 - δεν στηρίζονται πλέον στην φεουδαρχική «υποχρέωση»
 - αλλά στην ύπαρξη κρατικού / φορολογικού μηχανισμού.



Συγκρότηση των «σύγχρονων» κρατικών μορφωμάτων

- Η ισχύς των στρατευμάτων εξαρτάται πλέον από την οικονομική επιφάνεια του ηγεμόνα – το φορολογικό σύστημα το οποίο τροφοδοτεί τον στρατό του.
- Προοδευτική ανάγκη για γιγάντωση του κρατικού μηχανισμού – δημιουργία «σύγχρονων» κρατικών μορφωμάτων.



Μισθοφορικές επιδόσεις και προβλήματα

- Οι επαγγελματίες του πολέμου ζούσαν από τον πόλεμο – επιζητούσαν τον πόλεμο και πολύ συχνά φρόντιζαν ο πόλεμος να μην τελειώνει.
- Με τον τρόπο αυτό έθεταν όρια στην «πολιτική» τους χρήση από τον ηγεμόνα-εργοδότη τους.
- Πολύ συχνά οι στόχοι του τελευταίου υπονομεύονταν από την τριβή τους με τους στόχους των μισθοφόρων του.
- Ενίοτε πάλι οι στρατιώτες αυτοί προκαλούσαν περισσότερη ζημιά απ' όσα οφέλη έφεραν. Ήταν ένα αναγκαίο κακό.



Εξέλιξη της τέχνης του πολέμου

- Η τέχνη του πολέμου όμως εξελίχθηκε στη βάση αυτών των νέων δεδομένων.
 - Οι **Condottieri** της Ιταλίας – μισθοφορικό ιππικό έδειξαν δεξιότητες αντίστοιχες εκείνων των Ελβετών.
 - Το ισπανικό πεζικό εισήγαγε την πολυπλοκότητα στο πεδίο της μάχης και τον συνδυασμών των όπλων.



Ισπανικό πεζικό

- πιο τακτικά μισθοδοτούμενο από τους βασιλείς της Ισπανίας
- έφερε την πολυπλοκότητα στο πεδίο μάχης, τον συνδυασμό των όπλων,
- σε αυτό εμφανίστηκε η οργάνωση του στρατού σε μονάδες που ουσιαστικά διατηρούνται ως σήμερα.



Μονάδες ισπανικού πεζικού

- Τα (τέρσιο) συντάγματα – αποτελούνταν από 12 λόχους των 250 ανδρών.
- Κάθε 4 λόχοι αποτελούσαν μια coronelia (τάγμα) με επικεφαλής coronel – συνταγματάρχη.
- Τα 2/3 ήσαν οπλισμένοι με πίκες (πικετοφόροι), το 1/3 με αρκεβούζια (είδος τουφεκιού με δραστικό πυρ στις 100 γυάρδες).



Οιωνός των επαγγελματικών στρατών του Παλαιού Καθεστώτος

- Το ισπανικό πεζικό προετοίμασε το πέρασμα
 - από τα μισθοφορικά σώματα και εταιρείες
 - στους επαγγελματικούς στρατούς του Παλαιού Καθεστώτος.





3^η ενότητα

Νικολό Μακιαβέλλι (1469-1527)

Προβληματική η υπεράσπιση των πόλεων από τους μισθοφόρους 1/2

- Για τις πόλεις
 - που ήθελαν να κρατήσουν την ανεξαρτησία τους και προπαντός την οικονομική τους αυτοτέλεια – μακριά από τα ληστρικά κράτη των ισχυρών ηγεμόνων –
 - το στρατιωτικό πρόβλημα φαινόταν αξεδιάλυτο.
- Η στήριξη σε μισθοφόρους
 - δημιουργούσε περισσότερους κινδύνους σε μια πλούσια πόλη όπως η Φλωρεντία από τα προβλήματα που επέλυε.



Προβληματική η υπεράσπιση των πόλεων από τους μισθοφόρους 2/2

- Αυτό ήταν το πρόβλημα που προσπάθησε να λύσει ο Νικολό Μακιαβέλλι.
- Κατανοούσε ότι η στήριξη της άμυνας της πόλης στους πολίτες της ήταν συνυφασμένη με την αλλαγή της πολιτικής τους υπόστασης: ένα είδος πολιτικής αρετής.



Ιδέα της υπεράσπισης των πόλεων από τους πολίτες τους

- Το ζητούμενο η **οργάνωση στρατών πολιτών** ικανών να αντιμετωπίσουν τα επαγγελματικά σώματα (πόλεις Ιταλίας, Μακιαβέλι).
- Η **αρχαιότητα ήταν το πρότυπο** οι καιροί όμως είχαν αλλάξει: η ιδέα ότι η **πολιτική αρετή περιλάμβανε την στρατιωτική υπηρεσία στην πόλη δεν ευδοκίμησε στις συνθήκες της Αναγέννησης και στον καιρό των μισθοφόρων, θα έδινε όμως καρπούς (προσαρμοσμένη στις μετέπειτα συνθήκες) αρκετά χρόνια αργότερα.**



Μακιαβέλλι: Θεωρία του πολέμου

- Η πλέον αναλυτική θεώρηση του πολέμου βρίσκεται στο βιβλίο του: *Dell'arte della guerra* (Περί της τέχνης του πολέμου, 1519-1520), αλλά και στον Ηγεμόνα και σε μικρότερα σημειώματα ή πάρεργά του.



Ειδική βιβλιογραφία

1. Wicht Bernaend, *L' idee de la milice et le modele suisse dans la pensee de Machiavel*, (1995, L' Age de l' Homme, Lauzanne).
2. Thomas Arnold, *The Renaissance at War*, (2006, Harper Perennial).



Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης

1. Πως ευνόησε η ανάπτυξη των πυροβόλων όπλων την συγκέντρωση της εξουσίας και τη δημιουργία κρατικών μηχανισμών;
2. Ποιοί λόγοι οδήγησαν στην δημιουργία ισχυρών κρατών στην Αναγέννηση και, αντίστοιχα, ποιοί άλλοι λόγοι εμπόδισαν τη δημιουργία ισχυρών ενιαίων κρατών σε γεωγραφικές ενότητες με ισχυρά κληροδοτήματα πολιτικής ενότητας από το παρελθόν;
3. Τι ήταν οι Ελβετοί μισθοφόροι και τι το ισπανικό πεζικό. Υπάρχουν στοιχεία αυτών των σωμάτων που επιβιώνουν ως τις μέρες μας;



Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γεώργιος Μαργαρίτης,
«Πόλεμος και πολιτική. Αναγέννηση. Οι ισχυροί Βασιλείς.». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS228/>



Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».



Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>





Τέλος 6^{ου} μαθήματος

Επεξεργασία: Γαβριέλα Λ. Μαζαράκη
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2013 – 2014





ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

